

NEKOLIKO MISLI O UGOVORIMA O OSIGURANJU

Apstrakt

Propisi koji se odnose na pravni odnos osiguranja u više aspekata odstupaju od sistema Građanskog zakonika, odnosno od opštih pravila ugovornog prava. U ugovorima o osiguranju sloboda ugovaranja ima drugačije značenje, drugačije su njene osobenosti kao i njena ograničenja. Uzrok tome je nadmoć osiguravača sadržana u opštim uslovima ugovora.¹⁾

U ovom radu osvetljam nekoliko važnih segmenata ugovora o osiguranju, prikazujući nekoliko sudskih slučajeva koji ukazuju na karakteristike pravnog odnosa između osiguravača i osiguranika.

Ključne reči: osiguranje, osiguranik, osigurani slučaj, oslobođenje od obaveze plaćanja, obaveza sprečavanja štete i smanjenja (otklanjanja) štete, opšti uslovi ugovora

1. Opšta pravila ugovora o osiguranju u novom Građanskom zakoniku²⁾

U Mađarskoj je od 1959. do 2014. godine bio na snazi zakon o Građanskom zakoniku.³⁾ U svojoj vrsti u to vreme uspeo je da bude stvoren neuporedivo dobar zakon, jer je bio u primeni 54 godine, i sve do današnjeg dana mu se vraćamo ako se pojavi bilo kakav problem tumačenja.

Tako je i sa ugovorima o osiguranju, čije je tumačenje ponekad komplikovanije nego što mislimo.

Nesumnjivo je da se ugovor zasniva na slobodnoj volji stranaka, međutim po mom mišljenju nije sporno da je kod ugovora o osiguranju osiguravač u monopolskom položaju, njemu pripada pravo da u pitanjima koja nisu uređena Građanskim zakonikom odredi opšte uslove ugovora, u vezi sa kojima osiguranik zapravo ne može ništa da učini – barem dok se osigurani slučaj ne dogodi – osim da ih prima k znanju.

* Dr Bakonyi Mária, tužitelj, Više Tužilaštvo Budimpešta, bakonyimaria21@gmail.com

1) Z. Novotni: A biztosítási szerződés jog, ELTE Jogi Továbbképző Intézete, Budapest, 1993, 22-24.

2) Mađarski Građanski Zakonik (Zakon br. V iz 2013. godine), koji je stupio na snagu 15. marta 2014. godine

3) stari Građanski Zakonik (Zakon br. IV iz 1959. godine)

Na osnovu novog Građanskog zakonika, na osnovu ugovora o osiguranju osiguravač je dužan da pruži pokriće za rizik određen ugovorom, i da u slučaju osiguranog slučaja koji nastupi nakon početka snošenja rizika izvrši uslugu određenu ugovorom, dok je ugovarač osiguranja sa osiguravačem dužan da plati premiju.⁴⁾

Usluga osiguravača sastoji se u naknadi štete osiguraniku na način i u meri određenoj ugovorom, u izvršenju druge usluge pružene osiguraniku (osiguranje od štete) ili u isplati iznosa određenog ugovorom (osiguranje na određenu sumu).⁵⁾

Osvrćući se na stari Građanski zakonik možemo utvrditi dve suštinske promene: jedna je ta da je osiguravač bio opterećen obavezom pružanja usluge onda kada je osigurani slučaj nastupio, a ta glavna obaveza je bila da pruži pokriće za rizik određen ugovorom i, u vezi sa tim, dužan je da nakon početka snošenja rizika, nakon nastupanja osiguranog slučaja, izvrši uslugu određenu ugovorom.

Novi Građanski zakonik, za razliku od starog, ni primerice ne određuje pojam osiguranog slučaja. Prema starom Ptk. 536. § stav (2), osigurani slučaj može naročito biti:

- a) štetni događaj utvrđen ugovorom,
- b) nastupanje smrti, dostizanje određenog životnog doba,
- c)⁶⁾ nesreća koja prouzrokuje telesnu povredu, invaliditet, oštećenje zdravlja ili smrt.

Imajući u vidu da je glavna obaveza ugovarača plaćanje premije, ugovor o osiguranju samim tim može biti samo teretan, dok je besplatni oblik pojmovno isključen.

2. Subjekti ugovora o osiguranju

Podsticajni efekti prava izgledaju trivijalno (dodajmo brzo: samo na prvi pogled)⁷⁾. Nasuprot tome, uticaj prava na rizike, odnosno uticaj rizika na ljudsko ponašanje, znatno je složenije pitanje. Mnoge pravne oblasti – ali građansko pravo izrazito – postavljaju sebi za cilj pravilnu raspodelu društveno-ekonomskih rizika. Deo toga je i to da članove društva podstiče na takve odluke kojima se može smanjiti postojeći rizik u svetu.⁸⁾ I ugovor o osiguranju služi tom cilju.

Na jednom polu ugovora o osiguranju nalazimo osiguravača, a na drugoj strani klijente.

Zakon o delatnosti osiguranja određuje ko i pod kojim uslovima može da pruža usluge kao osiguravač.⁹⁾

4) Mađarski Građanski Zakonik 6:439 § stav (1)

5) Mađarski Građanski Zakonik 6:439 § stav (1)

6) Tekst izmenjen članom 40. § zakona br. CXCI iz 2011. godine

7) Á. Szalai: Veszélyes üzemi felelősség-joggazdaságtani hatások, Állam és Jogtudomány 2015/4. 45-69.

8) Á. Szalai: Kockázat, veszély a biztonság hiánya és a polgári jog, Jogtudományi Közlöny 2024/4. 168-177.

9) Zakon br. LXXXVIII iz 2014. godine o delatnosti osiguranja, članovi 40-48/A §

Osiguravač je ono lice koje u okviru osiguranja organizuje zajednicu lica izloženih sličnim rizicima i njihov rizik preuzima uz plaćanje premije.

Na drugoj strani pravnog odnosa osiguranja stoji jedno ili više lica, odnosno kod određenih vrsta osiguranja (na primer životno osiguranje) nužno je više lica. Klijenti¹⁰⁾ su, dakle, po smislu ona lica koja sa osiguravačem, kao deo pravnog odnosa osiguranja, stupaju u ugovorni pravni odnos.

Ugovarač osiguranja je lice koje neposredno zaključuje ugovor sa osiguravačem. U zavisnosti od vrste osiguranja, *klijent* može biti sam osiguranik, čiji rizik pokriva ugovor o osiguranju. To je, dakle, osnovni slučaj, kada se ličnost ugovarača osiguranja i osiguranika poklapaju, to jest, kada ugovarač osiguranja zaključuje ugovor radi osiguranja sopstvenog rizika. Može se dogoditi da se osiguranje zaključi radi osiguranja rizika drugog lica, u tom slučaju se lice koje zaključuje ugovor razlikuje od lica koje je sam osiguranik.¹¹⁾

Kod osiguranja na određenu sumu, kao nabrimer kod životnog osiguranja, ovlašćeno lice nazivamo korisnikom osiguranja, to je ono lice kome se u slučaju osiguranja na određenu sumu može isplatiti osigurana suma.¹²⁾ Dakle, ovde se jasno razlikuju ugovarač osiguranja i korisnik osiguranja.

I kod osiguranja od štete moguće je da se ličnost ovlašćenog lica ne poklapa sa osiguranikom, ali u tim slučajevima nije pravilno ovlašćeno lice nazivati korisnikom osiguranja.¹³⁾

Suštinske, štaviše obavezno propisane elemente ugovora o osiguranju određuje Zakon o delatnosti osiguranja u svom članu 48. §.¹⁴⁾

U parnicama iz osiguranja ponekad je potrebno utvrditi ko je osigurano lice.

U jednom predmetu¹⁵⁾ roditelji, koji su zaključili ugovor o osiguranju, a ujedno su i osiguranici, pozivali su se na to da faktički, kao način života, stanuju u stambenoj zgradi, te su stoga zainteresovani za njeno očuvanje, pa su zbog toga bili osigurani ne samo u pogledu svojih pokretnih stvari, već i u

10) Građanski zakonik ne, već samo član 4. § stav (1) tačka 101. zakona br. LXXXVIII iz 2014. godine o delatnosti osiguranja sadrži ovaj izraz: *Klijent*: ugovarač, osiguranik, korisnik osiguranja, oštećeni, drugo lice koje je osiguravaču dalo ugovornu ponudu i koje je ovlašćeno na uslugu osiguravača, a osim toga, u slučaju nezavisnog posrednika osiguranja i ono lice koje je sa nezavisnim posrednikom osiguranja zaključilo ugovor o brokerskom nalogu;

11) Ugovarač osiguranja i osiguranik su u okviru imovinskog osiguranja različita lica naročito onda kada ugovor zaključuje lice koje, iako nije vlasnik stvari, jeste privremeno njen čuvar, upravitelj, i u tom svojstvu je i u njegovom interesu da bude oslobođeno materijalne nepovoljnosti koja ga opterećuje usled oštećenja stvari koja se nalazi u njegovoj državini

12) vidi Principles of European Insurance Contract Law član 1:202 stav (2)

13) V. Copo – J. Abel B. : Tratado del Contrato de Seguro, Cizur Menor, Navarra, 2009. Aranzadi, 73-75.

14) Klara Popper u svom radu u vezi sa tim iznosi oštru kritiku. K. Popper: A biztosítási szerződés közjogi szempontból Gazdaság és Jog 2001/9. 16-20.

15) Kúria presuda br. Pfv. I. 20.097/2021/6.

pogledu zgrade. Kúria¹⁶⁾ je – još na osnovu starog Građanskog zakonika – ispitivala ko je to lice čiji je imovinski interes vezan za dati imovinski predmet bio osiguran. Ako su stranke u ugovoru o imovinskom osiguranju označile više lica kao osiguranike, značaj ima to ko je u trenutku nastupanja osiguranog slučaja pretrpeo povredu imovinskog interesa koja se kvalifikuje kao šteta u pogledu datog imovinskog predmeta. Kúria je izrekla: ne samo vlasnik imovinskog predmeta može biti zainteresovan za njegovo očuvanje, već i onaj kome na imovinskom predmetu, na osnovu nekog imovinskog pravnog odnosa, postoji takvo pravo zbog kojeg bi u slučaju njegovog uništenja ili umanjenja njegove vrednosti pretrpeo povredu imovinskog interesa koja se kvalifikuje kao šteta (na primer plodouživalac, zakupac). U datom predmetu osiguranici koji su zaključili ugovor imali su pravo svojine na nepokretnosti, te su usled toga oni pretrpeli štetu zbog požara nastalog u stambenoj zgradi. Ostale osiguranike, međutim, u vezi sa stambenom zgradom nije zadesila šteta odnosno povreda interesa. Stambena zgrada nije pripadala imovini ostalih osiguranika, oni ni sami nisu činjenično tvrdili da na njoj imaju pravo koje bi u vezi sa tim imovinskim predmetom zasnovalo njihov osigurljivi interes. *Interes za očuvanje stambene zgrade u ispravnom stanju, zbog stanovanja ostalih osiguranika u njoj, ne kvalifikuje se kao osigurljivi interes.*

U drugom predmetu Kúria¹⁷⁾ se – suprotno ranijoj pravnosnažnoj presudi suda – zauzela za stanovište da lice koje je kao gost živelo u životnoj zajednici sa osiguranicima, i čije su imovinske stvari bile osigurane na rizike obuhvaćene osiguravajućim pokrićem, ne može da se smatra osiguranikom. Naime, iz činjenice da je to lice kao daleki rođak moglo da stanuje u nepokretnosti ne proizlazi – u nedostatku dokaza – životna zajednica između njega i osiguranika. Nije moglo da se kvalifikuje kao osiguranik ni zato što njegove imovinske stvari nisu bile osigurane kao sopstvene, već kao tuđe imovinske stvari. Moglo se, međutim, utvrditi da je osiguranik ovom licu pružao smeštaj i hranu zauzvrat za to da ono obavlja poslove staranja i čuvanja na nepokretnosti. Tome je Kúria pridala značaj u okviru sprečavanja štete, jer osiguranik koji je dužan da spreči štetu – ako se, na primer, nalazi daleko od nepokretnosti – svoju obavezu sprečavanja štete i smanjenja štete na licu mesta može ispuniti i putem drugog lica.

3. Vrste ugovora o osiguranju

Karakter osiguravačeve strane pre svega određuje to na koji način se u okviru osiguranja organizuje zajednica rizika.¹⁸⁾

Kod *poslovnog osiguranja* strana osiguravača i strana klijenta oštro se razlikuju jedna od druge, i potpuno su nezavisne jedna od druge. Osiguravač svoju delatnost obavlja prvenstveno radi sticanja profita, uslove poslovanja sam stvara, a klijenti nemaju uticaja na delatnost osiguravača.¹⁹⁾

16) naziv Najvišeg Suda u Mađarskoj, u daljnjem tekstu ću upotrebiti i nadalje mađarski izraz „Kúria”

17) Kúria presuda br. Pfv.V.20.966/2020/6.

18) dr. B. Tókey: in L. Vékás-P. Gárdos (ur.) Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz 2. kötet, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2020. 2326

19) ibid

U okviru *uzajamnih osiguranja* nema tako oštre granice između dve strane, osiguravač po pravilu posluje u obliku udruženja, a članovi udruženja su klijenti. Shodno tome, klijenti, kao članovi, mogu da učestvuju u radu najvišeg organa osiguravača, a uslove poslovanja (takođe kao članovi) sami stvaraju svojim imovinskim doprinosom.²⁰⁾

Prema usluzi osiguravača, Građanski zakonik deli osiguranja na *osiguranja od štete* i *osiguranja na određenu sumu*.²¹⁾

Kod *osiguranja od štete* usluga osiguravača je naknada imovinske štete koju je pretrpeo osiguranik na određeni način i u određenoj meri, međutim osiguravač svoju uslugu ne mora nužno izvršiti samo isplatom iznosa koji odgovara šteti ili njenom delu, već može pružiti i usluge u naturi u vezi sa nastalom štetom ili njenim sprečavanjem (na primer asistencijske usluge kod putnog osiguranja, ili organizacija zbrinjavanja bolesnika kod zdravstvenog osiguranja).

Kod osiguranja od štete možemo govoriti o aktivnim i pasivnim osiguranjima.

O *aktivnom* osiguranju govorimo kada se osiguravajuća zaštita prostire na štete koje nastaju na konkretnim imovinskim predmetima. Kod *pasivnog* osiguranja, osiguranje od štete pruža zaštitu u odnosu na obaveze koje pogađaju celokupnu imovinu, vidi osiguranje od odgovornosti.²²⁾

Kod *osiguranja na određenu sumu* osiguravač u trenutku nastupanja osiguranog slučaja mora da isplati unapred određeni iznos ili iznos koji se može odrediti prema unapred određenom načinu obračuna, nezavisno od toga kakav uticaj osigurani slučaj ima na imovinsko stanje klijenta. Osiguranja na određenu sumu mogu se zaključivati radi osiguranja humanih rizika: osigurani slučaj prvenstveno pogađa ličnost osiguranika. Za ovu vrstu osiguranja takođe je karakteristično da osigurani slučaj ima nepovoljne posledice, kao i da negativno utiče na imovinu osiguranika, ali izuzetno je moguće i da za osiguranika čak i ne povlači nepovoljnost, štaviše da je događaj koji osiguranik želi (na primer dostizanje životnog doba ili sklapanje braka kod pojedinih životnih osiguranja). Budući da se humani rizici koji pogađaju i ličnost ne mogu izraziti u novcu, stranke mogu slobodno da odrede osiguranu sumu.

Novi pravni instituti u našem pravu osiguranja su saosiguranje i grupno osiguranje. Njihovim prikazom, međutim, ne želim da se bavim. Verebics János u svom radu veoma detaljno prikazuje ugovore o osiguranju iz novog Građanskog zakonika, kao i njihove karakteristike.²³⁾

20) *ibid*

21) Trgovinski zakon donet 1875. godine delio je osiguranja na osiguranja od štete i životna osiguranja. Među životna osiguranja svrstavao je osiguranja od nesrećnog slučaja i zdravstvena osiguranja koja se mogu smatrati osiguranjima na određenu sumu.

U starom Građanskom zakoniku bila su zastupljena osiguranja od štete i osiguranja lica.

22) E. Lorenz: Einführung. In: Beckmann, R. Michael – A. Matusche - Beckmann (ur.) Versicherungsrechts-Handbuch, Beck, München, 2009. §1 Rn.84.

23) J. Verebics: A biztosítási szerződés az új Ptk-ban, Gazdaság és Jog 2014/2. 14-17.

4. Osiguravajući interes

Prema članu 6:440 § Građanskog zakonika, *ugovor o osiguranju može zaključiti onaj ko je na osnovu nekog imovinskog ili ličnog pravnog odnosa zainteresovan za izbegavanje osiguranog slučaja, a kod životnog osiguranja za slučaj dostizanja životnog doba, rođenja ili sklapanja braka za nastupanje osiguranog slučaja, ili onaj ko zaključuje ugovor u korist zainteresovanog lica.*

Ugovor o osiguranju u stručnoj literaturi obično se karakteriše kao ugovor koji u sebi nosi element sreće (aleatorni element). Glavni razlog tome je što je rizik osiguranja vezan za budući, unapred nepredvidiv događaj, čije je nastupanje neizvesno i od toga zavisi obaveza izvršenja osiguravača.²⁴⁾ Osiguravajući interes izdvaja osiguranje iz aleatornih ugovora, jer suštinski pojmovni element stvarne usluge osiguravača nije samo to da zavisi od nastupanja nekog neizvesnog događaja, već i to da pokriva rizik u vezi sa osiguranikom.

Stari Građanski zakonik osigurani slučaj²⁵⁾ je imenovao kao „štetni događaj”.²⁶⁾

Osigurani slučaj mora biti budući, izuzev nekoliko slučajeva, na koje se, međutim, u ovom radu ne osvrćem.

Moguće je, međutim, da je osigurani slučaj događaj koji sigurno nastupa (na primer nastupanje smrti), ali je suština toga u tome da je trenutak nastupanja neizvestan.²⁷⁾

Uređenje starog i novog zakona o Građanskom zakoniku poklapa se u tome da je imovinsko osiguranje – prema svom sadržaju – osiguranje od štete. Nastupanjem osiguranog slučaja u imovini osiguranika nastaje šteta, i osiguravač je zbog toga dužan da osiguraniku izvrši uslugu. Imovinsko osiguranje, dakle, štiti osiguranika od šteta. Ovim osiguranjem zaštitu uživa imovinski interes vezan za imovinski predmet u odnosu na uticaj eventualno nastalih štetnih, ekonomski nepovoljnih događaja, a to je osigurljivi interes. Predmet ugovora o imovinskom osiguranju, dakle, nije sam imovinski predmet, već onaj imovinski interes koji postoji na strani osiguranika prema imovinskom predmetu.²⁸⁾

Osigurana vrednost ima značaj isključivo u okviru imovinskog osiguranja. U okviru osiguranja lica ugovor o osiguranju se može zaključiti na neograničen iznos (i u principu u neograničenom broju).²⁹⁾

24) I. Sándor: A biztosítói kárfelelősség dogmatikai és gyakorlati problémái, Jogtudományi Közlöny 2021/4. 200-203.

25) Stari Mađarski Građanski Zakonik 536.§ stav (1)

26) Stari Mađarski Građanski Zakonik 536.§ stav (2)

27) na primer smrt osiguranika u okviru rizičnih životnih osiguranja

28) Kúria presuda br. Pfv.I.20.442/2021/7., odnosno Pfv. I. 20.097/2021/6.

29) Gy. Eörsi – B. Kemenes – I. Sárándi – M. Világhy: Kötelmi jog Különös rész (Egyes szerződésfajták), Tankönyvkiadó, Budapest, 1986. 215.

5. Prijava osiguranog slučaja

Rok za prijavu osiguranog slučaja Građanski zakonik takođe ne uređuje, čak ni dispozitivno.

Osiguravači treba da se uzdrže od toga da u vezi sa ispunjavanjem obaveze prijavljivanja osiguranog slučaja primenjuju formalne uslove koji otežavaju položaj klijenata. Štaviše, ako se ugovarač osiguranja ujedno kvalifikuje i kao potrošač, propisivanje da se obaveza prijavljivanja izvrši u pisanom ili nekom drugom vezanom obliku protivi se članu 6:455 § tačka f) Građanskog zakonika, prema kome se od pravila o obavezi prijavljivanja nastupanja osiguranog slučaja može odstupiti samo u korist klijenta.

Meru obaveze u pogledu osigurane sume, kao rezultat nastupanja osiguranog slučaja, ali usled zabrane nadosiguranja koja važi za imovinsko osiguranje (a koja je kod osiguranja lica pojmovno isključena), pravno uređenje osigurane sume je za dve vrste bitno različito.

Osiguravači u opštim uslovima ugovora o osiguranju mogu utvrditi, i utvrđuju, takve okolnosti sa obzirom na koje štetni događaj ni u slučaju svog nastupanja ne spada u rizik koji oni osiguravaju, te za njih ne pružaju pokriće. Ove okolnosti ocenjuju se u okviru nastupanja osiguranog slučaja i – budući da nastupanje osiguranog slučaja mora da dokaže osiguranik – oni argumentuju da isključenje iz rizika spada u teret dokazivanja osiguranika koji zahteva uslugu.³⁰⁾

Opšte uslove ugovora jednog ugovora o životnom osiguranju ispitivao je Apelacioni sud u Budimpešti³¹⁾, a oni su sadržali sledeće: „osigurani slučaj mora se u roku od osam dana od njegovog nastupanja pismeno prijaviti bilo kojoj organizacionoj jedinici osiguravača, moraju se dati potrebna obaveštenja i mora se omogućiti provera prijave i obaveštenja. U nedostatku toga, u slučaju zakasnele prijave štete, osiguravač se oslobađa od isplate štete, ali samo u tom slučaju ako usled zakasnele prijave štete postanu neutvrđive okolnosti bitne sa stanovišta utvrđivanja obaveze izvršenja osiguravača.”

Apelacioni sud je izneo da se nepravilnost ove odredbe može ispitivati, budući da je nije utvrdio zakon, odnosno da nije određena u skladu sa propisima zakona.

Zakonske odredbe relevantne u ovom pogledu nalaze se u članu 6:453 § Građanskog zakonika, koji sadrži samo odredbe okvirnog karaktera. Njih osiguravač treba da ispuni sadržajem u opštim uslovima ugovora.

Prema presudi, dotična odredba je nepravilna iz četiri razloga:

a) ispunjavanje obaveze prijavljivanja sadrži formalno ograničenje,

b) rok za prijavljivanje je neopravdano kratak,

c) „moraju se dati potrebna obaveštenja”, ali nije određeno koje su to minimalne činjenice, okolnosti, obaveštenja koje ugovarač/korisnik osiguranja mora da saopšti povodom štetnog događaja,

30) K. Szabó: Szemelvények a Kúria új Ptk. biztosítási szerződési jogi gyakorlatából – anyagi jogi és eljárásjogi összefüggések, Kártérítési és Biztosítási Jog 2024/2.82.

31) Apelacioni sud u Budimpešti, (Fővárosi Ítéltábla) presuda br. Gf. 40.043/2020/3. od 26. februara 2020.

d) kod dotičnog proizvoda osiguranja osiguranim slučajem se kvalifikuje takozvano „dostizanje” (to jest činjenica da je osiguranik u vreme određeno ugovorom u životu, „dostizanje” tog trenutka), pri čijem se dostizanju ne mogu tumačiti „prijava” i „provera obaveštenja od strane osiguravača.”

U vezi sa vezivanjem prijave štete za *pisani oblik* Apelacioni sud je izneo da se obaveza prijavljivanja kvalifikuje kao odstupanje na štetu ugovarača osiguranja od onoga što je sadržano u članu 6:453 § Građanskog zakonika, jer se prema ovoj zakonskoj odredbi prijava osiguranog slučaja može osvrnuti u *bilo kom obliku* – bilo usmeno, bilo pisano.

U vezi sa rokom od 8 dana, presuda je ukazala na to da je on *neopravdano kratak* da bi ugovarač osiguranja ili korisnik osiguranja mogli da ispunje svoju obavezu prijavljivanja, jer isprave potrebne za prijavu ne stoje nužno na raspolaganju u toliko vremena. Istovremeno, opšti uslovi ugovora nisu zahtevali od klijenta samo da izvrši prijavu u roku od 8 dana, već i potrebna obaveštenja, a osim toga trebalo je omogućiti i da osiguravač izvrši proveru u vezi sa prijavom i obaveštenjima.

Propuštanje bilo koje od ovih obaveza može dovesti do nenastupanja obaveze izvršenja osiguravača, to jest do toga da osiguravač odbije izvršenje usluge. Do toga bi moglo doći ako usled propuštanja ispunjavanja dotičnih obaveza ili njihovog izvršenja nakon roka određenog uslovima ugovora postane neutvrđiva okolnost bitna sa stanovišta obaveze osiguravača.

Apelacioni sud je utvrdio da su ovi uslovi na osnovu člana 6:102 § stav (1) Građanskog zakonika nepravilni iz razloga što su prava i obaveze proistekle iz ugovora, kršenjem zahteva savesnosti i poštenja, jednostrano i neopravdano određeni na štetu ugovarača osiguranja, u korist onoga ko primenjuje uslov ugovora.

Apelacioni sud se posebno osvrnuo na to da li se osporena odredba nalazi među pravilima Građanskog zakonika, i ako se nalazi, da li je ona određena u skladu sa propisima zakona.

Apelacioni sud je utvrdio da ta situacija ne postoji, dakle da se nepravilnost uslova može ispitivati, jer „ako kogentno okvirno pravilo pravom raspolaganja stranaka bude ispunjeno sadržajem (...) nepravilnost takvog uslova može se ispitivati.”³²⁾

Zakon br. LXXXVIII iz 2014. godine o delatnosti osiguranja u posebnom poglavlju bavi se pravilima u vezi sa ugovorima o osiguranju, među kojima određuje i koji su minimalno obavezni sadržinski elementi uslova ugovora o osiguranju.³³⁾

I Darázs Lénárd³⁴⁾ u svom radu ispituje ovo pitanje, i takođe je došao do zaključka da se „uslov ugovora ne može kvalifikovati kao nepravilan ako ga utvrđuje zakon, ili ako se određuje u skladu sa propisom zakona”. U mnogim slučajevima dešava se (...) da propis formuliše obavezne odredbe u po-

32) mišljenje 2/2012 PK (PK znači: Građansko pravni Kolegijum na Najvišem Sudu Mađarske)

33) član 121. § zakona br. LXXXVIII iz 2014. godine

34) L. Darázs: Közérdekvédelem a tisztességtelen szerződési feltételek megítélésében, In: Opuscula Civilia 2016-2017, Dialóg Campus Kiadó, 142-144.

gledu opštih uslova ugovora (poslovnih uslova), pa ipak se „nepravičnost” ovako stvorene ugovorne odredbe mora ispitati. Dakle, samo po sebi se ne može smatrati nepravičnim ako opšti uslovi ugovora o osiguranju utvrde sadržinske elemente koje zahteva član 121. § zakona o delatnosti osiguranja, na primer način i rok prijave osiguranog slučaja ili, u slučaju usklađivanja vrednosti, njegova detaljna pravila. Istovremeno, to sa kakvim sadržajem uslov ugovora tačno uređuje obavezne elemente – na primer, koliko tačno dana na osnovu konkretnog uslova ugovora ima ugovarač/oštećeni da prijavi štetni događaj osiguravaču – može se sa stanovišta nepravičnosti ispitivati bez bilo kakvog ograničenja.³⁵⁾

6. Pravila o oslobođenju osiguravača

Suština oslobođenja je u tome da uprkos potpunom ostvarenju činjenica koje zasnivaju nastupanje osiguranog slučaja, na osnovu odredbe propisa osiguravač nema obavezu izvršenja.

Stranke u ugovoru o osiguranju mogu odrediti i tako da u slučaju ostvarenja štetnog događaja pod određenim uslovima osiguravač ne pruža pokriće, te nema obavezu izvršenja usluge. Odredba koja na ovaj način sužava obim pokrića dopunjuje određenje osiguranog slučaja.³⁶⁾

Posebne odredbe koje se odnose na obavezu obaveštavanja osiguravača sadrži zakon o zavodima za osiguranje i o delatnosti osiguranja. Prema tome, osiguravač je dužan da pre zaključenja ugovora pismeno, na razumljiv način, jasno i detaljno obavesti klijenta koji želi da zaključi ugovor o glavnim podacima osiguravača (naziv društva, njegov pravni oblik, adresa) i o karakteristikama ugovora o osiguranju. Podatke koji se smatraju važnijim karakteristikama obaveštenja koje se odnosi na ugovor o osiguranju posebno nabroja Prilog broj 6. Ovo obaveštenje mora na način pogodan za skretanje pažnje da sadrži pravila o oslobođenju osiguravača, uslove ograničenja usluge osiguravača, pravila o oslobođenju osiguranja, uslove ograničenja usluge osiguravača, isključenja primenjena u ugovoru o osiguranju, kao i svaki uslov koji bitno odstupa od uobičajene ugovorne prakse, od odredaba koje se odnose na ugovor ili od nekog uslova ranije primenjenog između stranaka. On zahteva da osiguravač pre zaključenja ugovora pribavi posebnu pisanu izjavu klijenta o tome da je primio ovo obaveštenje. Ova izjava mora da sadrži i to koje je pisane dokumente klijent primio pre zaključenja ugovora.³⁷⁾

Ovde stupa na snagu ona izreka da se „suština mora tražiti u delu sitnim slovima.”!!!

Član 96. § stav (1) tačka a) ranijeg – sada već nevažećeg – Zakona br. LX iz 2003. godine o osiguravačima i o delatnosti osiguranja, kao i član 121. § stav (1) tačka a) Zakona br. LXXXVIII iz 2014. godine o delatnosti osiguranja, među sadržinskim elementima ugovora o osiguranju razlikuju

35) Apelacioni sud u Budimpešti (Fővárosi Ítéltábla) presuda br. Gf. 40.043/2020/3., stav [82]

36) BH 2022.151.(slučaj iz mađarske sudske prakse)

37) A. Molnár: Tájékoztatói kötelezettség biztosítási szerződésben, Gazdaság és Jog 2002/6. 17.

određenje *osiguranog slučaja* i, odvojeno od toga, *isključenja*. Ovo razlikovanje ima značaj: sporazum o osiguranom slučaju u širem smislu suštinski je sadržinski element ugovora o osiguranju, bez njega ugovor ne nastaje.³⁸⁾ Nasuprot tome, primena isključenja, kao sužavajuće odredbe, samo je mogućnost za stranke na osnovu slobode ugovaranja.³⁹⁾

Građanski zakonik primenjuje širok pojam osiguranog slučaja – bez isključenja: ugovor o imovinskom osiguranju može zaključiti onaj ko je zainteresovan za izbegavanje osiguranog (štetnog) slučaja,⁴⁰⁾ a osim toga taj štetni događaj određen ugovorom mora se prijaviti osiguravaču.⁴¹⁾

Do nastupanja obaveze izvršenja osiguravača dovodi ako osiguranik u roku utvrđenom ugovorom ne prijavi osigurani slučaj, ne da potrebna obaveštenja, odnosno ne omogući proveru sadržaja obaveštenja.⁴²⁾

Iz prirode ovog uređenja proizlazi da je tvrđenje činjenica u vezi sa nastupanjem određenog štetnog događaja u interesu stranke koja zahteva izvršenje, dok je tvrđenje činjenica koje isključuju obavezu izvršenja usluge u interesu osiguravača.⁴³⁾

To, dakle, ko šta mora da dokaže u parnici pokrenutoj radi izvršenja usluge osiguranja, delom proizlazi iz materijalnog prava, jer ono ograničava koje su relevantne činjenice koje se u parnici dokazuju, a osim toga iz namene materijalnopravnih pravnih instituta može se zaključiti u čijem je interesu dokazivanje u pogledu date okolnosti. Pravila dokazivanja, međutim, u osnovi ne utvrđuje materijalno pravo, već građansko procesno pravo. Zakon o građanskom procesnom pravu govori kako se obaveza dokazivanja koja proizlazi iz materijalnog prava ostvaruje u konkretnom pravnom odnosu zasnovanom na ugovoru iz date parnice, i kako na nju utiče procesna izjava stranka.⁴⁴⁾

Uređenje interesa dokazivanja i tereta dokazivanja proizlazi iz toga da tužilac u tužbi, a tuženi u odgovoru na tužbu, treba da iznesu pravo koje žele da ostvare, odnosno činjenice koje zasnivaju meritornu odbranu. Predmet dokazivanja je zato ona konkretna istorijska činjenica koju tvrdi stranka a osporava protivnik, u slučaju čije je istinitosti tužba ili odbrana osnovana.

Da bi osiguravač izvršio svoju obavezu pružanja usluge, u interesu je osiguranika, te zbog toga on mora da dokaže činjenice koje su osnov štetnog događaja.

Pravila zakona o građanskom procesnom pravu koja se odnose na dokazivanje, dakle, treba primeniti na konkretni pravni odnos i na izjave u parnici.

38) član 6:639 § stav (2) Mađarski Građanski Zakonik

39) član 6:659 § stav (2) Mađarski Građanski Zakonik

40) član 6:440. § Mađarski Građanski Zakonik

41) član 6:453. § Mađarski Građanski Zakonik

42) član 6:453. § Mađarski Građanski Zakonik

43) Kúria presuda br. Pfv.I.12.222/2020/9.

44) K. Szabó: Szemelvények a Kúria új Ptk. biztosítási szerződési jogi gyakorlatából – anyagi jogi és eljárásjogi összefüggések, Kártérítési és Biztosítási Jog 2024/2. 82.

Primenljivost isključenja u parnicama zavisi od tumačenja datog ugovora o osiguranju, zatim od celokupnog postupka dokazivanja sprovedenog u pogledu činjenica relevantnih sa stanovišta konkretnog pravnog odnosa – vodeći računa o interesu dokazivanja – i najzad od aktivnosti suda u proceni.

Na osnovu činjeničnog stanja utvrđenog procenom rezultata dokazivanja, sud izvodi pravni zaključak o tome da li je osigurani slučaj nastupio, da li postoji osnov za isključenje. Ovo drugo je već pravno pitanje.

Sud je kao nepravičan kvalifikovao takav uslov ugovora o osiguranju koji je osiguravaču omogućavao neopravdano produženje roka za izvršenje. U suštini je reč o analognom slučaju, jer se time što u uslovima ugovora nije utvrđeno, osiguravač zapravo može sopstveni rok za izvršenje da produži tako što učestalim traženjem sve novih informacija i obaveštenja odgađa rok za izvršenje svoje usluge.⁴⁵⁾

7. Obaveza sprečavanja štete odnosno smanjenja štete

U okviru sprečavanja štete i smanjenja štete, značajna novina u novom Ptk. je uređenje mere očekivanja neophodne za sprečavanje štete. Stari Zakonik o građanskom pravu. – koji je od osiguranika radi smanjenja štete zahtevao ponašanje „u granicama njegovih mogućnosti” – novi Zakonik o građanskom pravu zahteva ponašanje koje se u datoj situaciji može očekivati. Ovaj zahtev očekivanog ponašanja treba postaviti i u slučaju kada ugovor uređuje radnje sprečavanja štete ugovarača osiguranja i osiguranika, propisuje sredstva, postupke, zahteve u pogledu stručne osposobljenosti usmerene na sprečavanje ili smanjenje štete.⁴⁶⁾ Potrebni troškovi smanjenja štete opterećuju osiguravača i onda kada smanjenje štete nije dovelo do rezultata: uređenje jasno stavlja do znanja da ova obaveza osiguravača postoji u okviru osigurane sume.⁴⁷⁾

Novo uređenje za sve slučajeve oslobođenja osiguravača od izvršenja zahteva protivpravno, namerno ili grubo nepažljivo ponašanje onoga ko proizvodi štetu.⁴⁸⁾ Pojam grube nepažnje, međutim, zakon ne određuje, u pogledu čega je sudska praksa u brojnim, i ubuduće smernim odlukama, izgradila suštinska načela usklađivanja. Nakon nastupanja osiguranog slučaja osiguranik može da menja stanje osiguranog imovinskog predmeta samo u onoj meri u kojoj je to potrebno radi smanjenja štete. Obaveza očuvanja stanja opterećuje osiguranika samo u roku utvrđenom ugovorom.⁴⁹⁾

U parnicama pokrenutim u okviru obaveze sprečavanja štete i smanjenja štete sud ispituje da li je ugovarač osiguranja i/ili osiguranik u trenutku nastupanja osiguranog slučaja iskazao ponašanje koje se u datoj situaciji uobičajeno može očekivati.

45) Vidi još BH.2010.149. i EBH.2009.2037.(slučajevi iz sudske prakse)

46) član 6:463. § stavovi (1)-(2) Mađarski Građanski Zakonik

47) član 6:463. § stav (3) Mađarski Građanski Zakonik

48) član 6:464 § Mađarski Građanski Zakonik

49) član 6:645. § stav (1) Mađarski Građanski Zakonik

Stari Građanski zakonik je isključivo osiguraniku nametao obavezu da štetu smanji u granicama svojih mogućnosti. Ovaj zahtev vezan za konkretno lice bio je u skladu sa merilom krivice za oslobođenje određenim u starom Građanskom zakoniku. Ovdje je, naime, takođe trebalo ispitivati nameru ili grubo nepažnju u ponašanju konkretnog lica.

Novi Građanski zakonik za kršenje obaveze sprečavanja štete i smanjenja štete takođe vezuje pravnu posledicu oslobođenja osiguravača.⁵⁰⁾

U praksi se vidi da se pravni zastupnici osiguravača više puta pozivaju na to da za oslobođenje osiguravača zbog kršenja obaveze sprečavanja štete i smanjenja štete, zasnovanog na članu 6:464 § stav (2) Građanskog Zakonika, treba dokazati da ugovarač osiguranja ili osiguranik nije iskazao ponašanje koje se u datoj situaciji uobičajeno može očekivati. To jest, merilo prema njima nije zasnovano na krivici: oslobođenje od obaveze plaćanja ne omogućava protivpravno i namerno ili grubo nepažljivo ponašanje, već kršenje strožeg merila odgovornosti (uračunljivosti) prema članu 6:463 §. To, međutim, po mom stanovištu, nije pravilno.

Član 6:463 § Građanskog zakonika određuje merilo aktivnosti osiguranika, njegove obaveze preduzimanja mera, u okviru sprečavanja štete i smanjenja štete. Kršenje ovog ponašanja samo po sebi – ako se ono ne može kvalifikovati barem kao grubo nepažljivo ponašanje – zato ne može dovesti do oslobođenja osiguravača, pa čak ni do umanjenja osigurane sume, jer bi to bilo u suprotnosti sa namenom oslobođenja kao osiguravajućeg pravnog instituta. Prema i danas održivom stanovištu komentara starog Građanskog zakonika, razlog oslobođenja osiguravača je u tome da uređenje ne dopušta slobodan put očigledno neodgovornim ponašanjima, a to bi upravo bio slučaj ako bi osiguranik i u slučaju svog namernog ili grubo nepažljivog ponašanja mogao da računa na usluge osiguravača.⁵¹⁾

8. O parnicama u vezi sa opštim uslovima ugovora – ukratko

Na osnovu člana 6:105 § stav (2) Građanskog zakonika, mađarski sudovi donose utvrđenja sa dejstvom (*erga omnes*) koje se prostire na sve stranke koje su zaključile ugovor sa onim ko koristi dotične opšte uslove ugovora – sa osiguravačima. Pod „svim strankama” treba razumeti stranke koje se u već zaključenim ugovorima kvalifikuju kao potrošači i sve buduće ugovarače koji se takođe kvalifikuju kao potrošači, ali to ne dotiče one ugovore/stranke čiji su ugovori do pobijanja već izvršeni.

Prema tački 3. mišljenja 3/2011. PK⁵²⁾ o pojedinim pitanjima odlučivanja o tužbi u javnom interesu u vezi sa potrošačkim ugovorom, organizacije ovlašćene za ostvarivanje zahteva u javnom interesu isključivo su

50) član 6:464 § stavovi (1) i (2) Mađarski Građanski Zakonik

51) Gy. Eörsi – Gy. Gellért (ur.): A Polgári Törvénykönyv magyarázata, Közgazdasági és Jogi Könyvtadó, Budapest, 1981. 2541.

52) Ovo PK mišljenje izdato je pod starim zakonom br. IV iz 1959. godine o Građanskom zakoniku, ali se na osnovu Odluke o jedinstvu građanskog prava 1/2014. primenjuje u predmetima o kojima se odlučuje na osnovu Mađarskog Građanskog Zakonika

ovlašćene da pokrenu parnicu radi utvrđivanja nepravichnosti opštih uslova ugovora.

Ne mogu, međutim, da zahtevaju utvrđivanje ništavosti nekog konkretnog ugovora nastalog između onoga ko primenjuje odredbu i potrošača, jer nisu subjekti pravnog odnosa koji je osnov parnice. Za ovo drugo podobna je pojedinačna parnica koju pokreće dotični potrošač na osnovu člana 6:103. § stav (1) Zakonika građanskog prva .

Pravne posledice ništavosti utvrđene u parnici u javnom interesu, dakle, potrošač koji je pretrpeo povredu mora ostvariti pojedinačno.⁵³⁾

Sudovi osiguravače koji primenjuju uslove kvalifikovane kao nepravilne – s obzirom na ono što je sadržano u članu 6:105. § stav (2) novog Zakonika građanskog prva – obavezuju i na objavljivanje saopštenja o odluci. Oni određuju i tačan tekst saopštenja, mesto i trajanje objavljivanja. Glavni cilj toga je da se obezbedi što šire obaveštavanje potrošača, jer dejstvo erga omnes presude tako može zaista da se ostvari. Kao što to i Varga Bernadett primećuje u svom radu, objavljivanje omogućava učesnicima na tržištu da saznaju od propisivanja kojih nepravilnih uslova ugovora treba da se uzdrže u budućnosti.⁵⁴⁾

9. Rezime

U ovom radu – bez pretenzije na potpunost – pregledala sam pravila starog i trenutno važećeg Građanskog zakonika koja se odnose na ugovore o osiguranju.

Subjekti ugovora o osiguranju, osigurljivi interes i vrste osiguranja po mom mišljenju su isti u svakoj zemlji, međutim razlika može postojati u tome kako, u kom obliku se osigurani slučaj mora prijaviti osiguravaču i kako se, na osnovu kojih zakonskih ili opštih uslova ugovora osiguravač oslobađa od svoje obaveze plaćanja. Razlika takođe može postojati u tome kako osiguravač zahteva obavezu sprečavanja štete odnosno smanjenja štete u pravnom odnosu osiguranja.

Ono što je po mom mišljenju takođe, isto jeste to da se protiv opštih uslova ugovora osiguravača može pokrenuti parnica u javnom interesu, i da je rezultat parnice ubuduće erga omnes dejstva.

Literatura:

V. Copo – J. Abel B. : Tratado del Contrato de Seguro, Cizur Menor, Navarra, 2009. Aranzadi,

L. Darázs: Közérdekvédelem a tisztességtelen szerződési feltételek megítélésében In: Opuscula Civilia 2016-2017, Dialóg Campus Kiadó

53) Gy. Wellmann: 6:105 § Tisztességtelen általános feltétellel kapcsolatos közérdekű kereset, in Petrik György (ur.) Polgári jog I-IV. – új Ptk. Kommentár a gyakorlat számára, HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2020.

54) B. Varga: A biztosítási szerződési feltételek tisztességtelenségének megállapításával kapcsolatos hazai bírói gyakorlat bemutatása, Kártérítési és Biztosítási Jog 2022/3. 40.

Gy. Eörsi - B. Kemenes - I. Sárándi - M. Világhy: Kötelmi jog, Különös rész, (Egyes szerződésfajták), Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.

Gy. Eörsi –Gy. Gellért (ur.):A Polgári Törvénykönyv magyarázata, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó,

E. Lorenz: Einführung. In: Beckmann, R. Michael – A. Matusche - Beckmann (szerk.) Versicherungsrechts- Handbuch, Beck, München, 2009.§1 Rn.84

A. Molnár: Tájékoztatási kötelezettség biztosítási szerződésekben Gazdaság és Jog 2002/6. 17-20.

Z. Novotni: A biztosítási szerződések joga ELTE Jogi Továbbképző Intézete, Budapest, 1993. 22-24.

K. Popper: A biztosítási szerződés közjogi szempontból Gazdaság és Jog 2001/9.

I. Sándor: A biztosítói kárfelelősség dogmatikai és gyakorlati problémái Jogtudományi Közlöny 2021/4.

K. Szabó: Szemelvények a Kúria új Ptk. biztosítási szerződési jogi gyakorlatából – anyagi jogi és eljárásjogi összefüggések Kártérítési és Biztosítási Jog 2024/2.

Á. Szalai: Kockázat, veszély, a biztonság hiánya és a polgári jog Jogtudományi Közlöny 2024/4.

Á.Szalai: Veszélyes üzemi felelősség-joggazdaságtani hatások, Állam ésJogtudomány 2015/4.

Ujváriné dr. E. Antal: Novotni Zoltán gondolatainak továbbhatása a biztosítási jogban – az európai jogfejlődés sodrásában Miskolci Jogi Szemle 2024/2.

B. Tőkey: in: L. Vékás-P. Gárdos (ur.) Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz 2. kötet, Wolters Kluver Hungary, Budapest, 2020. 2326

B. Varga: A biztosítási szerződési feltételek tisztességtelenségének megállapításával kapcsolatos hazai bírói gyakorlat bemutatása Kártérítési és Biztosítási Jog 2022/3.

J. Verebics: A biztosítási szerződések az új Ptk-ban Gazdaság és Jog 2014/2.

Gy. Wellmann: 6:105 § Tisztességtelen általános feltétellel kapcsolatos közérdekű kereset, in Petrik György (ur.) Polgári jog I-IV. – új Ptk. Kommentár a gyakorlat számára, HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2020. Kommentár

Zakoni

Stari Mađarski Građanski Zakonik (Zakon br. IV. iz 1959. godine)

Novi Mađarski Građanski Zakonik Zakon br. V. iz 2013. godine)

Zakon br. LXXXVIII. iz 2014. godine o delatnosti osiguranja

Zakon br. LX.iz 2003. godine o osiguravačima i o delatnosti osiguravanja

Principles of European Insurance Contract Law

Sudske odluke

Kúria presuda br. Pfv.V.20.966/2020/6.

Kúria presuda br. Pfv.I.20.442/2021/7.

Kúria presuda br. Pfv. I. 20.097/2021/6.

Kúria presude br. Pfv.I.12.222/2020/9.

Apelacioni Sud u Budimpešti presuda Gf. 40.043/2020/3. számú ítélet

A FEW THOUGHTS ON INSURENCE CONTRACTS

Abstract:

Regulations related to the legal relationship of insurance deviate in several aspects from the system of the Civil Code, that is, from the general rules of contract law. In insurance contracts, freedom of contract has a different meaning, its peculiarities and its limitations are different. The reason for this is the supremacy of the insurer contained in the general terms of the contract.

In this paper, I shed light on several important segments of the insurance contract, showing several court cases that indicate the characteristics of the legal relationship between the insurer and the insured.

Keywords: *insurance, insured, insured event, exemption from the obligation to pay, obligation to prevent damage and reduce (remove) damage, general conditions of the contract*